

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kultuurhariduse osakond Avatud Ülikool

Huvijuht- loovtegevuse õpetaja

Ave Saluorg

**MÕNISTE KOHALIKUD PULMATRADITSIOONID
KAHE MAAILMASÕJA VAHEL, (1920 -1940)
JA NENDE KASUTAMINE TÄNAPÄEVAL**

Loov-praktiline lõputöö

Juhendaja: Külli Salumäe,
TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia huvihariduse lektor

Kaitsmisele lubatud.....

Viljandi 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	2
1. PULMAKOMBESTIKU UURIMINE JA JÄÄDVUSTAMINE KAGU- EESTI PIIRKONNAS	6
1.1. Kosjad.....	7
1.2. Registreerimine ja laulatus	8
1.3. Pulmasõit	9
1.4. Rituaalidest pulmamajas	10
1.5. Rõivad.....	11
1.6. Pulmapidu ja pulmatoidud	12
1.7. Pulmalaulud ja mängud.....	13
1.7.1. Tanutamine ja pruudipärg.....	16
1.7.2. Veimed ja kingitused	17
1.7.3. Pulma teine päev ja lõpetamine	17
2. SÜNDMUSE ETTEVALMISTUS JA LÄBIVIIMINE	19
2.1. Pulmapeo meeskond.....	19
2.4. Pulmasantide tegevus	23
2.5. Sündmuse analüüs	23
2.6. Tagasiside. Osalejate hinnang sündmusele	26
3. ENESEREFLEKTSIOON	28
KOKKUVÕTE	31
KASUTATUD KIRJANDUS	32
Lisa 1 Koostöö Avega	34
Lisa 2 Kadi ja Märteni pulmadele mõeldes	35
Lisa 3 Üldhinnang.....	36
Lisa 4 Meie pulmapäev	38
Lisa 5 Mõniste rahvamaja kapelli repertuaar	40
Lisa 6 Mõniste pulmasantide e. vaadiliste stsenaarium	41

Lisa 7 Noorpaari saabumine.....	45
Lisa 8 Mõniste muuseumi õuel	46
Lisa 9 Mõniste Mürakarud ja Mehkarid.....	47
Lisa 10 Kombetalitused auväravas	48
Lisa 11 Rahvamaja saalis.....	51
Lisa 12 Pulmasantide tegevused.....	52
SUMMARY	53

SISSEJUHATUS

Käesolev töö on kirjutatud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia huvijuht- loovtegevuse õpetaja eriala loov- praktilise lõputööna. Lõputöö teemaks on **Mõniste kohalikud pulmatraditsioonid kahe maailmasõja vahel, (1920-1940) ja nende kasutamine tänapäeval**. Eesmärgiks on **paikkonna kultuuripärandi – pulmatraditsioonide väärtustamine ja edasiandmine tulevastele põlvedele**.

2013. aasta oli kultuuripärandi aasta. Sellest tulenevalt tahtis töö autor mõelda sellele, mis on talle ja kogukonnale tähtis. On tähtis läbi mõelda, kuidas me pärandit edasi anname, et noorem põlvkond saaks seda kogeda, mõtestada ning omaks võtta. Kõik mis me loome täna, muutub homme pärandiks, pärand vajab aga vastuvõtjat. Käesoleva töö sisuks sai kohalike vanade pulmatraditsioonide uurimine ning eelmise sajandi esimese poole kombestiku kasutamine tänapäevaseses pulmas.

Mõniste piirkonna seltsielu kohta aastatel 1920-1940 on kirjutanud uurimistöö Mõniste muuseumi juhataja **Hele Tulviste**. Sellest uurimistööst ilmneb, et Mõniste on olnud juba alates 19. sajandi teisest poolest Hargla kihelkonna ärksa vaimueluga piirkond. Eesti Vabariigi aastatel (1918-1940) oli siin aktiivne seltsielu. Kolme kohaliku kooli juures töötasid haridusseltsid, kus tegutsesid laulukoorid ja näiteringid, korraldati heategevuslikke peoõhtuid. Mõniste haridusseltsi eestvõtmisel ehitati 1940 a. Kuutsi külla Mõniste rahvamaja. Töö autor on Mõniste rahvamaja juhataja alates aastast 2008.

Lõputöö raames korraldatud Mõniste vana aja pulmakombestikku järgiv pulmapidu toimu 26. aprillil 2014. a. Ametlik registreerimine leidis aset Mõniste muuseumis ja pulmapidu Mõniste rahvamajas. Tegu oli reaalse pulmaga, mitte lavastusega. Noorpaari veenis vanaaegse pulma kasuks otsustama kohalik memm Elga Kiranen, kes on peigmehe tädi. Noorpaar leidis, et idee on põnev ja nõustus.

Pruut on pärit Varstu vallast, Rõuge kihelkonnast ja peigmees Mõniste vallast, Hargla kihelkonnast. Autor kohtus noortega ning koos tehti esialgsed pulmaplaanid. Noortele idee meeldis ja hiljem lepitati kokku pulmapeo kuupäev ning pulmaprogramm.

Pulma läbiviimiseks olid kaasatud noorpaar Kadi Käärt ja Märten Mõttus, Mõniste muuseumi juhataja Hele Tulviste, Mõniste rahvamaja kapell, laste rahvatantsurühm Mürakarud ja eakate tantsuansambel Mehkarid.

Eesmärgi saavutamiseks seadis autor endale järgmised ülesanded:

1. Kirjeldada pulmatraditsioone Eesti lõunapoolsetes Hargla ja Rõuge kihelkondades kahe maailmasõja vahel aastatel 1920-1940
2. Rakendada Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia (TÜ VKA) õppimise käigus saadud- omandatud teadmisi ja oskusi
3. Analüüsida sündmust
4. Reflekteerida kogemustest lähtuvat tegevust

Loov-praktiline lõputöö koosneb kolmest peatükist, lisadest ja illustreerivatest materjalidest.

Teoreetilises osas antakse ülevaade Eesti lõunapoolsete kihelkondade Rõuge ja Hargla pulmatraditsioonidest. Põhjalikumalt kirjeldatakse kahe maailmasõja vahelist perioodi.

Teine peatükk hõlmab sündmuse sisulist ettevalmistust ja läbiviimist ning kolmandas peatükis analüüsitakse kogemustest lähtuvat tegevust ning tuuakse välja läbiviidud tegevuste tugevad ja nõrgad küljed huvijuht- loovtegevuse õpetajana.

Autor tänab noorpaari Kadi ja Märten Mõttust, Mõniste muuseumi juhatajat Hele Tulvistet, Mõniste rahvamaja tantsurühmi ja kapelli, kes olid pulmapeo tegevustes kaasalööjad. Suureks toeks oli sündmuse ettevalmistamisel ja läbiviimisel korraldav meeskond. Ja lõpuks soovin tänada töö juhendajat Külli Salumäed, kes toetas teema valikul ja oli abiks, et praktiline töö saaks lõputööks vormistatud.

1. PULMAKOMBESTIKU UURIMINE JA JÄÄDVUSTAMINE KAGU- EESTI PIIRKONNAS

Pärimuslik pulmakombestik on perekonnatraditsioonidest kõige ilmekam ja püsivam. Selle põhjal on välja töötatud pulmatavad. Vanu pulmakombeid on kirja pandud ligi 150 aastat. (Kalits 1988, lk 6) I. Rüütel väidab, et „Pärimus päritakse pärijatele. Meie asi on pärijaid ette valmistada pärimuse vastuvõtmiseks. (Rüütel 2000, lk 7)

Eestis on pulmakombestiku jäädvustamisse andnud suure panuse folkloristid oma uurimiskäikudel Eestimaa erinevates piirkondades, aga ka etnograafid, muusikud jne.

Eeltööna süvenesin ja lugesin Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristide poolt Kagu-Eesti piirkonnast aastatel 1957, 1965 ja 1967 kogutud pulmateemalist rahvapärandit. Tuginesin rahvapärandi uurija Marju Kõivupuu poolt avaldatud seisukohtadele artiklis „Pulma- ja matmiskombestiku hetkeseisust”. Mõniste kandis on elanud haruldane naine Minna Kokk, kellelt folkloristid lindistasid ajavahemikul 1957-1970 mitukümmend regivärsilist laulu. 1959. a. koostas Minna Kokk ise pika pulmade kirjelduse. Töö teemat puudutavad tema poolt jäädvustatud pulmarituaalid. Kasutasin kauaaegse kohaliku emakeele õpetaja Lehte Visla koostatud tööd „Mõniste pulmad“, mis sisaldas õpilaste kogutud mäletusi. Tänuväärset materjali sain Mõniste muuseumist.

Lisaks kirjalike allikate läbitöötamisele kohtusin isiklikult ka üle 90- aastase väga hea meelepidamisega kohaliku vanema naisega Vilma Fasteriga 11. märtsil 2014. a. eesmärgiga saada võimalust mööda vahetut lisateavet selle perioodi pulmapidude kombestiku kohta. Toimunud vestluse käigus tehtud käsikirjalised ülestähendused on käesoleva lõputöö autori valduses.

Kagu-Eesti piirkonna pulmakombestikku on uuritud Herbert Tampere eestvõtmisel juba 1928. ja 1930. a. kogumismatkadel. (Oras 2008, lk 283)

1957. a. läbiviidud ekspeditsioon oli jätk varasematele uuringutele. Selles osalesid Eesti Kirjandusmuuseumi teadurid Olli Kõiva, Herbert ja Erna Tampere. Kaasatud olid töötajad ja üliõpilased Etnograafiamuuseumist, Riiklikust Teatrimuuseumist, Konservatooriumist. Ekspeditsioonist osavõtjad olid majutatud Varstus. Materjali koguti Antsla, Tsooru, Rõuge,

Varstu ja Mõniste piirkondades. Kohal oli Eesti Raadio korrespondent Ivar Trikkel, kes korraldas laulude salvestust Saru saeveskis. Seal toimunud intervjuus märgiti, et Mõniste on tähtis rahvaluulekogujate poolt läbiuuritud piirkond. (Ibid, lk 283-286) Kogutud materjalid puudutasid pulmakombeid 19. sajandi II poole ja 20. saj. kahe esimese aastakümneni kohta. Vähe on uuritud pulmade arengut kahe maailmasõja vahelisel perioodil.

Suurt mõju avaldasid vanade pulmakommete hääbumisele I maailmasõja aastad. Ka Eesti Vabariigi algusaastatel suhtuti rahva minevikukultuuri ükskõikselt, nimetades seda „*pastlakultuuriks*“. 1920. aastate keskel hakati edumeelsete kultuuriinimeste ja riigivõimu poolt omakultuuri uuesti edendama. Esimene omakultuuriõhtu instseneeringuga „Eesti pulm“ korraldati Tallinnas Estonia teatris 23. apr. 1926. a. Sama aasta suvel korraldati Kaitseliidu eestvõttel Ülemaaline Eesti Noorsoo Ühenduse omakultuuri päev. Toimus rahvariietes rongkäik, rahvatantsude ja laulude esitamine ning vabaõhuetendus „Eesti pulm“. (Kalits 1988, lk 49)

1.1. Kosjad

Pärast Eesti iseseisvumist hakkasid noored ise rohkem oma valikuid tegema. Abiellumisele eelnes noorte isiklik tutvus, oluline oli vastastikune meeldimine. Elukaaslane püüti leida omataoliste varanduslikult enam-vähem endaga võrdsete hulgast. Heaks tavaks oli saada vanemate nõusolek.

Kosjaskäimise komme oli üks vana tava, mis edasi kandus. Kosja mindi vana kombe täitmiseks ja vanematele meelehea tegemiseks. Vigurjutu rääkimisest ei pääsenud, sest kosimine pidi ikka päris olema. Kui oli teada, et kosilane tuleb, oli söök valmis tehtud. Kui ei teatud, pandi lauale head- paremat. Sigivuse sümboliks oli muna. Vanad inimesed arvasid, et muna anda ei tohtinud, sest siis tulevat lapsi liiga palju. Kosilane ei tohtinud ka palju leiba süüa, sest oli karta, et tuleb tige abielumees. 1920 aastatest on teada mehi, kes läksid kosja, sest oli vaja naine võtta. (Õunapuu, lk 80)

Pärast kosjas käimist hakati pulmadeks valmistuma. Sel perioodil käis peigmees tihti pruudil külas. Küla inimesed kutsuti pulma tavaliselt suuliselt, kaugematele saadeti kutse. (Ibid, lk 81)

Kosjatraditsioonide kõrval oli noortel üheks kokkusaamise võimaluseks ehalkäimine, millest said alguse paljud abielud. Harglast kogutud pärimuse järgi: käidi ehal kevadest sügiseni kui tüdrukud

magasid aidas või lakas. „Ku kambakõisi minti, laulõti aida ussõ takan vai mängiti pilli. Kon sõprus oll kimmäp ja kosimiseplaaniki olõman, sõss kääve nuurmiis jo ütsinda“. Osa vanemaid ei kannatanud ehalkäijaid ja ajasid nad minema. (Kõivupuu 1993, lk 13-14)

Noormehed otsisid perenaiseks tugevat, tervet, töökat, hoolast ja usinat neiut. Üksikud panid rõhku ka jõukusele ja välimusele. (Kalits 1988, lk 26) Marju Kõivupuu aga rõhutab, et tuuaigsõ tütriku hinnasi nooremehe tõsitsust ja ausust, „kergekõisi“ es kanatõda. (Kõivupuu 1993, lk 15)

Vilma Faster jutustas oma meenutustes, et tema õde valis oma peiuks noormehe, kellel oli kindel töö raudtee peal ja ei olnud viinavõtja. (Faster 2014)

1.2. Registreerimine ja laulatus

Kuni Eesti Vabariigi sünnini 1918. aastal oli abiellumise ametlikuks kinnituseks kiriklik laulatus. Abielude sõlmimise üle peeti arvestust kirikuraamatutes. 1920.a. vastuvõetud põhiseadusega lahutati kirik riigist. Perekonnaseisu muudatusi hakati Eestis riiklikult registreerima alates 1920. aasta märtsist. Abiellujatel tekkis võimalus valida ka abielu registreerimine vallavalitsuses. Abielu registreerimise õigus jäi edasi ka kirikule. Sel juhul registreeris kirikuõpetaja abielu ja sellele järgnes kiriklik laulatus. Mõned kirikuõpetajad olid küll selle vastu ja ei võtnud enda kanda abielu registreerimise õigust. (Õunapuu 2003, lk 79)

1925. a. võeti Eestis vastu perekonnaseadus, millega selline kord seadustati. (Kalits 1988, lk 16) Alates 1926. aasta 1. juulist hakkas tööle perekonnaseisuamet, kus korraldati nii perekonnaseisuasjade kui ka sünni ja surma registreerimist. Amet tegutses maal kohaliku vallavalitsuse ruumides ja registreerida võis kolm nädalat kuni kuus kuud pärast avalduse esitamist. Seaduslik oli vaid registreerimine, mis toimus kahe tunnistaja juuresolekul. (Õunapuu 2003, lk 79)

Valla- ja linnavalitsustes toimus registreerimine ilma igasuguse pidulikkuseta. Ametnik täitis paberid, abiellujad ja kaks tunnistajat kirjutasid alla ja abielu oli sõlmitud. Kui abielu kavatseti registreerida kirikus ja kombeks ei olnud pulmalisi registreerimisele kutsuda, registreeriti abielu

mõne äripäeva õhtul kiriku kantseleis. Laulatus ja sellele järgnev pulmapidu toimus juba koos pulmaküalistega. (Ibid, lk 81)

Kasutati ka kinnise laulatuse võimalust kirikus või kutsuti pastor koju abielu registreerima ja noorpaari laulatama. Kui peresse oli enne abiellumist sündinud laps, siis peeti laulatus ja ristsed koos. (Ibid, lk 82)

Pärast perekonnaseaduse jõustumist hakkasid paljud abiellujad loobuma kiriklikust laulatusest. Püsima jäi ka kirikliku laulatuse traditsioon. Elujärje kasvades oli pidulik avalik kiriklik laulatus eestlastele heaks võimaluseks tähistada suure-joonelisemalt oma elu tähtsaimat sündmust (Kalits 1988, lk 16)

1.3. Pulmasõit

Seoses inimeste majandusliku olukorra stabiliseerumisega 1920.aastate keskpaigast läks moodi suurte pulmade pidamine. Kiriklikul laulatusel hakkasid osalema ka pulmalised. Seetõttu oli pulmasõit üks pulmade lõbusamaid tegevusi, eriti maal. 1920- aastail ja 1930. aastate algul sõideti pulmarongis kirikusse ja tagasi peamiselt hobustega. Hobustele olid lookade külge kinnitatud kellad või kuljused. Suvel oli noorpaari hobuse look kaunistatud lillede ja lintidega. Kindlasti oli pulmarongis aukohal riigilipp või pulmalipp. Ka pillimees oli ühes vankris. (Õunapuu 2003, lk 82)

Talvel sõitsid jõukamad saanidega, muu rahvas reega. Suvel sõideti tõldade, kaarikute ja vankritega. Uhkemate sõiduriistadega sõitsid pruutpaar ja nende vanemad ning õed-vennad. Kui pulmi peeti vanade kommete järgi, siis olid pulmarongis tähtsad osalised ka isamees, kaasanaine, pruutneitsid ja peiupoisid. (Õunapuu 2003, lk 82) Maal olid pulmarongi eesotsas hobused ja autod sõitsid pulmarongi lõpus, et mitte hobuseid hirmutada. (Ibid, lk 83)

Kirikust tagasisõit oli eriti lustiline. Talvel tehti isegi võidusõitu. Kui pulmamajja oli kirikust pikk maa, siis tuli tee peal ette mitmeid tee sulgemisi ehk ees olid auväravad. Kogutud rahvapärimeses on auväravaid kirjeldatud järgmiselt: “Kui pulmarong küla lähedalt mööda

sõitis, keegi vanem viinaihaldaja ja hea jutumees ehk ka kaks või kolm läksivad roovikuga teele ette teed kinni panema. Olid nüüd isikud tee kinnipanejad soovitavad, heal meelel nähtavad isikud, peeti rong kinni ja anti igale "sarvetäus viina". Tee kinnipanejad kui olivad mittesobivad isikut, sõitsivad kõvema hobustega mehed rongi ette, andsivad hobustele piitsa ja karjudes sõideti kinnipanejatest teel üle. Kui kinnipanemise roovik murdus ja hoitjad pikali langesid, sai nalja ja naeru kõigile pulmalisile.“ (Gutves 1931)

Hargla kihelkonna pulmapärimuses on välja toodud järgmist: “Kodusõit pedi olema häste rõõmus, siss oll ka elu rõõmus. Ilma järgi ennustõdi ka ello. Ku päiv paistsõ, sai nuurpaari elo õnnelik. Sattõ vihma, pellati ikust ello.“ (Kõivupuu 1993, lk 16)

1.4. Rituaalidest pulmamajas

Auväravad tehti tavaliselt noorpaari tervitamiseks ja nende püstitamise ja kaunistamisega oli ka vaeva nähtud: „Pulmade ja noorpaari auks püstitatakse auväravad (au värte, auvärja) nendele kohtadele, kust on oodata noorpaari läbisõitmist. Auväravad on tavaliselt nii tehtud: üks kask on köidetud ühelt pool, teine teiselt pool teed maasse löödud kepi külge ja ladvad on kokku köidetud. Üles on riputatud plakat: "Elagu noorpaar!" või "Õnne algavaks ühiseks eluks!" (Kalkun 1963)

Kagu-Eesti külades on auväravate rohkust loetud au- ja uhkuseasjaks. Mida rohkem oli tõkkeid pulmarongi teel, seda toredam pulm, seda rohkem peeti kogukonnas pruutpaarist lugu. (Võro Instituut 2000, lk 60)

Enamasti oli auvärava juures lauake või taburet, mille peal olid vaasis lilled ja viinaklaas, enamasti aga tühi viinapudel. Selle pidi isamees täispudeli vastu välja vahetama. Pulmamajas võeti pulmalised vastu mitmete katsumustega ja kommete täitmisega. Näiteks visati pruutpaari hobuse look üle aia selleks, et hobust ei saaks rakendada ja pruudil polnud võimalik tagasi pöörduda. Pruut pidi ikka üles vaatama, et tast saaks “kõva sõna ja otsese joonega perenaine“. (Õunapuu 2003, lk 83)

Vilma Faster märkis, et noorpaari vastuvõtmisel väga suuri kombetalitusi ei tehtud. Tavaliselt lasti noorikul kedrata, last mähkida või kiigutada jne. Noor abielumees pidi puupaku lõhkuma või mõne muu meestetöö tegemist näitama. (Faster 2014)

Maja ukse ette oli maha pandud kasukas, millest üle noorik majja tõsteti. Selle kombe kasutamine tähendas seda, et noorik on pehme südamega. Seda kommet on nimetatud väga paljudes kogutud meenutustes: „Pruut laulatuselt tulli, nõsteti kasuka pääle, et saa pehme süda. Mahanõstjale anti jälle kinda ja kutsarile ka kinda.“ (□□□□□ 1977)

Tavaliselt järgnesid noorpaari katsumisele tervisejoomine, millega kaasnes laulu „Nad elagu!“ laulmine. Kõrvale pakuti kommi või torti. (Kalits 1988, lk 50)

1.5. Rõivad

Pulmadeks valmistati läbi aja kõige kaunimad riided, eriti pruudile. Pruutpaari rõivad pidid kajastama nende kandjate elutingimusi, majanduslikku ja kultuuritaset, harjumusi, tavasid ja traditsioone. Kauga aega olid pulmarõivaiks rahvariided. 19. sajandi pruudi väljanägemist Hargla kihelkonnas on kirjeldatud nii: “Pruudil oll pään valgõ rätt, sõlm lõua all. Sällan lumivalgõ undruk, pääl valgõ pihtsärk, nüürega kaunisttedu. Jalan valgõ pitskoega suka’ ja tsuvva vai kangä“. (Kõivupuu 1993, lk 16)

Seoses linnastumise ja tekstiilitööstuse arenguga hakkas rahvarõivaste kandmise komme hääbuma. Linnamoele üleminek oli pikaajaline ja Eestimaa eri piirkondades erinev.

Noorpaari rõivastus muutus majanduslike tingimuste, uute materjalide kasutamisele võtmise ja moe muutumise tõttu. 20. sajandi alguses olid pruudi rõivaste materjaliks juba vabrikus kootud kangad – peenvillane, popeliin, siid jne. Maal kasutati endiselt ka kodukootud kangaid. Kangad olid heledates toonides, kuid üsna kiiresti sai põhiliseks pruudiriiete värviks valge. (Kalits 1988, lk 47-48)

hoiti külmas aida savipõranda peal. Meeles on, et magustoiduks oli karamellkisell.“ (Faster 2014)

Pulmalauad olid rikkalikud ja uhked, kuid toidud valmistati kodustest saadustest. Enne pulmaliste tulekut kaeti külmlaud. 1930.aastate moetoiduks sai rosolje. Laual olid peen ja jäme sült, mida söödi kastmetega. Liudadel olid lihalõigud tarretises, porganditükikestega kaunistatud, pirukad jne. Kalaroogadeks pakuti koorega heeringat. Toidu kõrvale söödi omaküpsetatud rukki- ja peenleiba. Suvistes pulmades olid laual ka sõir ja omaküpsetatud kohupiimakorp. Põhitoiduks oli seapraad ja vasikaliha, kartulid ja hapukapsas, mille kõrvale pakuti kõrvitsa- ja peedisalatit. Talvistes pulmades tehti verivorsti, mille juurde oli pohlasalat. Magustoiduks olid tavaliselt kissellid ja kompotid vahukoorega. Tehti ka karamellkiselli. Tordid lasti küpsetada ja toodi pulmakülaliste poolt. Neid pakuti kõige lõpus ja järgmise päeva hommikul. (Õunapuu 2003, lk 97)

Pulma põhijook oli koduõlu. Mehed jõid valget riigiviina. Peenemateks jookideks olid pulmaliste toodud liköörid. Joodi ka veini, mis oli ostetud poest või kodus valmistatud. Mitteamkohoolne jook oli marjamorss, linnapulmades ka limonaad. (Ibid, lk 99)

Kui pulmad peeti talus, siis oli vaja kaht suurt ruumi: üks toidulaudade jaoks ja teine tantsuruum. Vilma Faster meenutas: „Elumajast viidi kogu kraam välja, sinna pandi pikad lauad, kus oli põhiline söömine. Lauas söödi, aeti juttu. Tantsimise ruumiks oli suur viljaküün, kuhu olid kased sisse toodud. Seina ääres olid istumiseks pingid korraldatud. Pärast lauas söömist oldigi põhiliselt küüni all“. (Faster 2014)

Rohkem pöörati tähelepanu pulmamaja kaunistamisele. Pruutpaari toolid olid kaunistati vastavalt aastaajale rohelistest okstest vanikutega ja lilledega. Need pandi laua äärde keskele kohale. Lauda istudes ei peetud tavaliselt enam söögipalvet. Uueks kombeks oli noorpaari õnnitleda ja õpetada. Selleks peeti palju kõnesid. Kiiresti võtsid eestlased omaks noorpaarile „Kibe“ hüüdmise, mis oli vene laenuga, kuid meeldis rahvale. (Õunapuu 2003, lk 96-97)

1.7. Pulmalaulud ja mängud

Pulma ei mindud sööma vaid lõbutsema. Vanemad inimesed ajasid lauas juttu. (Õunapuu 2003, lk 99) Pulmalauas lauldi alguses isamaalisi laule, kuid hiljem vallatuid lorilaule. (Ibid, 103)

Kadunud olid põlvest põlve lauldud regivärsid ja kaasitamised. 1935. a kogumisretke põhjal on folkloristid välja toonud Mõnistemaa eripära: "Mõniste rahvas laulis pulmalaule laulu moodi. Viiside hulk on palju suurem. Pulmalauludes ei ole refräänilist kaasitamist". (Oras 2008, lk 284-285)

Ka Minna Kokk on teinud kriitikat pulmas laulmise kohta: "Pulmalaulikute auväärne roll on taandunud. Vanule muttele anti viina, viidi söögilauda istma ja kästi laulda. Vahel naljaks lauldakse mõnda vana pulmalaulu". (Oras 2008, lk 311)

Rahvapärimuses räägitakse laulutraditsiooni kohta järgmist: "Söömise vahele lauldakse laule, peetakse kõnesid. Laulud on harva vaimulikud, tavaliselt ilmalikud: "Minge üles mägedelle...", "Üks kask meil kasvas õues...", "Mul meelen kuldnõ kodukotus...", "Kui Kungla rahvas kuldsel aal...", "Kuldrannake, kuldrannake, mil jõuab laev su kaldale...". Tingimata lauldakse nalja-, pulma- ja isamaalaule: "Ma lõbus õllepruulija...", "Metsa läksin ma ja metsa läksid sa...", "MARIKE läks seenele, JÜRI jooksis järele...", "Mu isamaa armas", "Kas tunned maad..." jne, jne. Lauldakse ka traditsioonilist "Mis tii' tiite, mis tii' tiite, tõsõ laua rahvas?", kus üks laudkond küsib ja teine vastab. Üks laulab kas küsimuse või vastuse ees, teised kordavad. Kui küsimused raskeks lähevad, et "tõsõ laua rahvas" vastata ei oska, lauldakse: "Jänni jäite, jänni jäite, tõsõ laua rahvas! Kõki-mõki, kõki-mõki, tõsõ laua rahvas!" (Kalkun 1963)

Tants läks lahti kohe pärast söömist ja eesti noored pole kunagi nii palju tantsinud kui 1920-30-ndatel aastatel. (Õunapuu 2003, lk 99) Tantsuruumiks olid talvel suuremad toad, suvel kaskedega kaunistatud rehealused või küünid. Põhilised pillid lõõts, viiul, bajaan, kitarr. (Ibid, lk 103)

Üleskirjutatud rahvapärimustes on märgitud: „Igas pulmas olli pillimees. Mõnda pillimeest viidi suve pääle ehk aastas kümnetesse pulmadesse. Vanem pill olli torupill, siis viiul ja uuemal ajal harmoonik. Praegu enam pillimehi iseäralisi ei ole, vaid õhtul noored ise tulevad ilma kutsumata, toovad omad pillid ligi, tandsu jauks. Haruldased suuremad pulmad, kus juba "vaskpiibaridega"

pillimehed. Et sarnased suured pulmad ilma viina ja õlleta ei ole, vaid rohkesti on, siis pärast pulme lastakse piibaritel kloppisid seestpoolt välja pressida“. (Kalkun 1963)

Vilma Fasteri meenutus: “Jakob Vislast on teada, et tema oli oma eluajal mänginud rohkem kui kolmesajas pulmas. Jakob Visla poeg Alfons oli Saru ja Mõniste kooli kauaaegne muusikaõpetaja ja muusikaelu edendaja koos abikaasa Lehtega. Nende tütrepoeg Enrik Visla on tuntud viiuli ja löötsamängija”. Minu õe pulma pillimeheks oli samuti Jakob Visla, tuntud pillimees, kes oskas mängida mitmeid pille. Tantsiti valssi, polkat, vingerkat, padespani, reilenderit ja mängiti erinevaid ringmänge. On meeles, et peigmehel olid pulma kutsutud lätlastest sugulased. Nemad tantsisid väga temperamentselt. “ (Faster 2014)

Mõniste tegutses Vabatahtlike Pritsimeeste pasunakoor, mis mängis enamustel pidudel. 1930.aastate teisel poolel aga võitis rahva südame Alfred Saare eestvõttel loodud rahvapilliansambel „Lõbusad velled“. Orkestri pillideks olid kaks viiulit, akordkannel, kontrabass, trumm ja löökriistad. Mõlemad orkestrid olid oodatud mängima kohalikele pidudele. (Tulviste 1990, lk 16)

Tantsiti valssi, polkat, reilendrit, padespanni ning erinevaid ringmänge. Õhtul hilja mängiti maha pruudipärg. Kutsumata külalised olid pulmades *lapulised*, keda Mõniste kandis kutsuti ka pulmasantideks ning *vaadilisteks*. Nad teinud igasuguseid tempe. Minema ei aetud, kuid pulmalauda ka ei kutsutud. (Õunapuu 2003, lk 103)

V. Faster meenutas: „Pulma tulid ka sandid. Neil olid seljas tavalised riided, kuid natuke koomilised. Näod olid kaetud. Need, kes püüdsid vaadata, kes selle maski taga on, said väikese vitsaga vastu näppe. Sandid tantsisid, mõnel õnnestus tantsida isegi pruudiga. Neile pakuti viina ja õlut ja midagi selle peale. Mul on meeles, et minu õe pulmas oli palju sõira ja seda pakuti.“ (Faster 2014)

Pulmamajja sisenemisel *lapulised* laulsid: „Jummal sisse siia majja, rikka mehe riihte, talumehe tarre. Siin ennegi eläti, tuhat kõrd toopi juudi, sada kõrd saija süüdi!“ (Kõivupuu 1993, lk 19)

Rõuge kandi pulmades käinud *lapulistest* on kirja pandud järgmist: “Kes tantsumehe olliva, lätsiva kaema. Noid kutsati laplase. Õdagult juba oodati. Laplastega olli nal'la laialt. Mu vanaimä olli mõnistuken, ta kõnel, et säääl käisivä sandi pulman. Vankritäüs tulli, hobestel olli kõik tralli

kaalan. Nagu mustlase, kaeti kässi ja kõik. Mõnel olli suur korv sälän, mõnel mõsipink tõlvaga. Anti süvva ja viina“ . (Salve 1977)

Sageli näitasid pulmalised välja, et lapulised ei ole oodatud. Siis nad võisid ülbeks muutuda ja suurustada näiteks vanasõnaga: “Koer, kes kutsutakse, aus mees tuleb ise”. Lapulistesse püüti suhtuda heatahtlikult, sest muidu võisid nad ka kurja teha noorikule või muid pahandusi korda saata. (Õunapuu 2003, lk 10)

1.7.1. Tanutamine ja pruudipärg

Tanutamise komme püsis Esimese maailmasõja alguseni. Kui pruuti enam ei tanutatud, siis öeldi kuni keskööni neiule pruut ja peale keskööd noorik. Peigmees aga võeti vastu meeste hulka. Pruut vahetas kesköös riided ja võttis peast loori ja pärja. (Õunapuu 2003, lk 67)

Sajandivahetusel hakkas tanutamist asendama saksa päritolu pruudipärjamäng. See ringmäng levis kiiresti üle Eesti, välja arvatud Setumaa. Algselt oli see üks pulma lõbustustest, mis järgnes tanutamisele. Lõpuks muutus pruudipärjamäng pulmatseremoonia tähtsaimaks tegevuseks. (Ibid, lk 68)

V. Kalits on oma raamatus “Eesti pulmad” välja toonud, et tanutamine oli pulmade kõrghetk ning ühtlasi tähtsaim pulmatavand. Lõuna-Eestis ehiti noorikut tanuga ja ette seoti põll. Tanutajaks tavaliselt peigmehe ema. (1988, lk 38)

Kõivupuu artiklis „Pulma- ja matmiskombestiku hetkeseisust“ selgub, et pruudi tanutamine on au sees, kuid pole ka välistatud, et seda on võidud segi ajada pruudipärja mahamängimisega. (Kõivupuu 2000, lk 62)

V. Faster rääkis oma pulma meenutustes, et kesköös lauldi pruudipärg maha ja pruudile pandi pähe tanu ja ette põll. Pruut jagas kingitusi ja üle õla pandi kinda või sokipaar ning neid lasti headel kudujatel kududa. (Faster 2014)

1.7.2. Veimed ja kingitused

Eesti Vabariigi ajal 1920-ndatel aastatel kadus veimede jagamise tava peaaegu täiesti. Pruut ja peigmees tegid kingitusi ämmale ja äiale, aga neid võis üle anda ka teistel pulmadega seotud sündmuste, näiteks kosjade või kihluse ajal. Veimeid jagati ka pulma tähtsamatele tegelastele: isamehele, kaasanaisele, pillimehele jne. (Õunapuu 2003, lk 121)

Ajapikku asendus veimede jagamine kingituse toomisega. Kingid ei olnud väga suured, neid töid üksikud pulmalised, abielupaarid või pere. Kinkideks olid suuremad käsitööesemed: tekid, päevatekid, vaibad, kardinad, riidesemed ning jalanõud. Poest ostetud kinkidest toodi kelli, peegleid, lauanõusid jne. Suuremaid kingitusi tegid just pruudile ristivanemad – kingiti õmblusmasin või serviis. Maal kingiti noorpaarile ka väiksemaid loomi. Pulmalised tulid pulma kingitustega ja ikka niisugused, mille üle eelkõige pruut rõõmu tundis. Põhiliselt lauanõud, voodiriided, kellad ja õmblusmasinad. Pulmalisi on alati huvitanud, mida noortele kingitakse ja kingituste üleandmine ja lahti pakkimine on olnud igal ajal osa pulmatavast. (Õunapuu 2003, lk 121)

Pulmakoti ehk toidumoona toomise traditsioon hakkas hääbuma. Nüüd oli pulmakülalistel tavaks kaasa võtta tort või kommid, mehed võtsid kaasa napsupudeli. (Faster 2014)

Vastuvaidlematult täidetakse neid rituaale ja ettekirjutusi, mis juba eelkäijate poolt omaks võetud ja läbi muutuste tänasesse päeva jõudnud. Vanemate ja vanavanemate pulmapildid ja pulmakingid on paljudes peredes justkui reliikviad, mida põlvest põlve edasi antakse. (Karu 1997, lk 4)

1.7.3. Pulma teine päev ja lõpetamine

Pulma teise päeva hommikul oli kaetud külmlaud ning soojendati ka eelmise päeva toitu. Koorega kohv hommikulaual oli juba kindla koha leidnud pea igal pool. (Õunapuu, 2003 lk 99)

Vilma Fasteri mälestustes on kirjas, et pulma teist päeva kutsuti **peräjookideks**. Noorpaar lauldi üles. Kombeks oli sauna kütta ja noorpaar sauna viia. (Faster 2014)

Rahvapärimuses räägitakse järgmist: „Peigmees ja noorik viidi sanna. Tõsel päeväl arst, valgõ põll iin, hummuku aije tuu üles. Arst pand kah kuppõ. Arstil oll väike kirveke, sellega lüüdi tsätk sisse, klaas – pääle“. (Päss 1956)

Pulmade lõpetamine oli traditsioonipärane. Kohati lõpetati pulmad nooriku tantsitamisega- „pulmade lõhki tantsimine“. Tavaline pulmade lõpetamis-märguanne oli lõputoit, enamasti kapsad või kapsasupp. Sageli oli lõpumärgiks liha puudumine laualt. Lõputoiduga kaasnesid mitmesugused märguanded, näiteks väljast toa seinale koputamine. Kui neist ei aidanud, tõi noorik voki keset tuba ja hakkas ketrama. Siis pidid juba kõik aru saama, et pulmad on sedapuhku läbi. Kui lõpumärgid olid antud, oli kombeks lahkuda. (Heinsaar)

Lõuna-Eestis järgnesid pulmapeole veel *järempulmad*, mis toimusid pulmapeole järgneval pühapäeval või nädal pärast pulmi. Järempulma kutsuti kõige ligemad sugulased. (Tedre 1973, lk 114) Peig viis ämmale kingitusi ja sai lubatud kaasavara. Kohati peeti ka kahekordseid järempulmi: nädala pärast mehe kodus ja kahe nädala pärast nooriku endises kodus. (Heinsaar)

2. SÜNDMUSE ETTEVALMISTUS JA LÄBIVIIMINE

Käesolevas peatükis kirjeldatakse sündmuse ettevalmistus- ja läbiviimisprotsessi. Autor tutvustab sündmuse teostamise ajakava, meeskonna tööd ning ülesannete jagunemist pulmapeo meeskonnas. Samuti tuuakse välja pulmasantide tegevuse kirjeldus, analüüsitakse sündmust ning antakse ülevaade osalejate hinnangu kohta sündmusele.

2.1. Pulmapeo meeskond

Mõniste rahvamaja juhatajana on käesoleva töö autori ülesandeks korraldada erinevaid sündmusi, et rikastada kohalikku kultuurielu. Kuna autor peab tähtsaks paikkonna kultuuripärandi, sealhulgas pulmatraditsioonide väärtustamist ja edasiandmist järeltulevatele põlvvedele, kaasati meeskonda liikmed, kelle olulisi oskusi eestvedaja hästi teadis.

Käesolevas lõputöös kirjeldatava sündmuse korraldusmeeskonnas oli 15 liiget, sh ka eestvedaja, kelle üheks ülesandeks oli meeskonna moodustamine. Meeskonna liikmetele tutvustati ideed, et pulmapidu, mida hakatakse korraldama, peab järgima võimalikult kahe maailmasõja vahelist teadaolevat Mõniste ja Hargla pulmakombestikku.

Meeskonna moodustamise kõige keerulisem protsess oli pruutpaari leidmine ja nõussesamine. Autor pöördus abi saamiseks kohalike inimeste poole, et teada saada, kas on kedagi, kellel on lähiajal plaanis abielluda. Õnneks leiti tänu ühele kohalikule memmele noored, kellel oligi plaan päriselt abielluda. Noortele autori poolt väljapakutud idee meeldis ja seejärel anti neile mõtlemisaega. Hiljem selgus, et noored on valmis kasutama osaliselt vanu pulmatraditsioone ja lepiti kokku pulmapäev 26. aprillil 2014 Mõnistes.

Koosolekud leidsid aset üks kord kuus. Meeskonnas hoiti häid suhteid eesmärgini jõudmiseks. Vaadati üle iga liikme tegevusvaldkonnas tekkinud probleemid, ühiselt püüti leida lahendused. Eestvedaja kujundas enda ümber meeskonna, kellega tihedalt suhtles. Edukaks kujunes ülesannete jagunemine meeskonnas, sest kokku oli kutsutud oma ala tegijad.

Pulmade ettevalmistamisel kasutati algtähtajast lähtuvat plaanimist. Sündmuse kavandamist alustati algustähtajast ja liiguti edasi, kuni oli leitud projekti lõppemise tähtaeg, mis peabki selguma plaanimise lõpptulemusena. (Perens 2001, lk 98) Ajakava on vaja selleks, et kõik meeskonna liikmed näeksid:

- mida tuleb sündmuse käigus teha
- millises järjekorras tuleb tegevusi läbi viia
- kui kaua üksik töö kestab ja
- kuidas tegevus edeneb (Ibid, lk 99)

Tegevuste ajalist jaotust näitab tabel 1.

Tabel 1 Tegevuste ajaline jaotus pulmapeo meeskonnas

Nr	Amet/ valdkond	Tegevus	Aeg (tähtaeg)	Vastutaja
1	Eestvedaja/ Peakorraldaja	Läbirääkimised noorpaariga. Kuupäeva ja kellaaaja kokku leppimine. Sündmuse planeerimine, kava koostamine, vastutuse jagamine, kokkulepete sõlmimine. Meeskonnaga suhtlemine. Pohlavartest vanikute punumine. Sündmuse tagasiside kogumine.	Detsember 2013- Aprill 2014	Ave Saluorg
2	Pruutpaar	Valmistumine pulmadeks. Osalemine sündmuse ettevalmistust puudutavatel koosolekutel. Külaliste nimekirja koostamine. Toitude tellimine. Kingituste ja auhindade meisterdamine	Jaauuar- Aprill 2014	Kadi Käärt ja Märten Mõttus
3	Kapelli juht	Kapelli repertuaari valimine. Puuduolevate nootide leidmine. Pillimängijate juhendamine. Muusikaga seostuvate probleemide lahendamine.	Veebruar- Aprill 2014	Merle Kons
4	Tantsu- rühmade juhendaja	Mõniste rahvamaja eakate tantsurühma Mehkarid ja laste rahvatantsurühma Mürakarud proovide läbiviimine.	Veebruar- Aprill 2014	Ave Saluorg
5	Fotograaf	Tantsurühma proovide pildistamine, salvestamine ja failide saatmine Mõniste rahvamajale.	Märts 2014	Kalev Zimmermann

Nr	Amet/ valdkond	Tegevus	Aeg (tähtaeg)	Vastutaja
6	Koduloo- uurija	Sündmuse korraldamisel meeskonna nõustamine vanade pulmatavade osas.	Märts-Aprill 2014	Aili Paeglis
7	Mõniste muuseumi juhataja	Kutsumata külaliste/vaadiliste kava koostamine. Muuseumis toolide ja laudade paigutamine. Nõustamine vanade pulmatavade osas	Märts- Aprill 2014	Hele Tulviste
8	Isamees	Sündmuse läbiviimine.	Aprill 2014	Lauri Drubiņš
9	Operaator	Pulmapeo filmimine, salvestamine.	Aprill 2014	Kalle Nurk
10	Abiline	Laste rahvatantsurühma rahavriiete eest hoolitsemine, laste riietumisel aitamine. Läbirääkimiste pidamine auvärvate meeskonnaga ja osalemine selles.	Aprill 2014	Merle Alliksoo
11	Abiline	Kirsiokste ajatamine ja kohale toomine.	Aprill 2014	Elga Kiranen
12	Ruumide kujundaja	Ruumide kujunduse kavandamine ja teostamine. Materjalide hankimine. Laua katmisel nõustamine. Pulmaküünla valmistamine	Aprill 2014	Urve Konksi
13	Hobuse- kasvataja	Hobuse toomine pulmapaika, vankri ja rakmete korrasoleku tagamine. Vankri ja hobuse kaunistamine. Osalemine rongkäikus.	Aprill 2014	Pille- Riin Sarv
14	Fotograaf	Sündmuse pildistamine, salvestamine ja failide saatmine.	Aprill 2014	Kreete Rõõm
15	Koristaja	Ruumide koristamine.	Aprill 2014	Therje Taits

Siimon ja Vadi defineerivad oma raamatus “Organisatsioon ja organisatsiooni kultuur”, et meeskond on grupp, kus selle liikmed töötavad koos ja on ühiste eesmärkide saavutamiseks määranud rollid, mida omavahelistes suhetes arvestatakse.” (Siimon, Vadi 2001)

Meeskonnatööd juhtides tuginesin K. Türgi raamatus “Eestvedamine” välja toodud järgmisele meeskonna käsitlele:

- meeskonnal on ühised eesmärgid
- meeskonna kujundamine põhineb erinevate inimeste tugevate külgede ühendamisel, mis võimaldab saavutada sünergiat
- meeskonna liikmete vahel peab olema selge rollijaotus

- meeskonna eesmärkide realiseerimine eeldab koostööd ja *meie* tunnet
- meeskonnatöö eeldab pidevat pingutust, mis pakub tegijatele rahuldust
- meeskond eeldab ladusat infovahetust, mille käigus tekib tagasiside
- meeskonnas käsitletakse probleeme loominguliselt, avatult ja otsekoheselt
- meeskonnas ollakse valmis lahendama probleeme ja konflikte
- meeskond aktsepteerib juhti kui liidrit, keda ei kardeta

Lisaks sellele on Türk öelnud, et *eestvedamine* on dünaamiline juhtimistegevus, mis motiveerib ja mõjutab töötajate (järgijate) tegevust. On liidri ja järgijate vaheline mõjusuhe, mille eesmärgiks on ühine tõhus tegevus tööle pühendumise õhkkonnas ning põhineb mõjutamisel eelkõige läbi veenmisprotsessi suhtlemise kaudu. (Türk 2001, lk 9)

Siit saab kokkuvõtteks välja tuua, et meeskonnatööd iseloomustavaks märksõnaks on *meie*. Oskusega ülesandeid delegeerida kaasneb ka vastutuse jagamine. Oluline on usalduslik suhtlemine, kokkulepetest kinnipidamine, meeskonnaliikmete võrdne kohtlemine. Selleks, et meeskonnaliige tegeleks talle sobiva ülesandega, peab eestvedaja oma alluvaid hästi tundma.

Näiteks võib tuua Pille-Riin Sarve, keda Mõnistes tuntakse kui tublit hobusekasvatajat ja oma tööd oskavat inimest. Oma oskuste poolest oli ta igati usaldusväärne pruutpaari vankri ja hobuse eest hoolitsema.

Ruumide kujundaja Urve Konksi oli autori kindel valik, sest nende väga hea koostöö on kestnud ligi 10 aastat. Urve tunneb hästi kujundatavat keskkonda, kultuurilist tausta ja omab pikaajalist kogemust nii ruumide kujundamises kui ka rahvakunsti kasutamises.

Oma töös on Mõniste muuseumi juhataja Hele Tulviste puutunud kohalikke kombeid tundvate inimestega aastate jooksul palju kokku. Aili Paeglis koduloo-uurijana on uurinud ka ise kohalikku kombestikku. Nende kahe nõuanded ja vahemärkused, et pulmapidu paremini õnnestuks, olid alati asjakohased ja toetavad

2.4. Pulmasantide tegevus

Kõiki vanu tavasid on võimalik elustada ja tänapäevalgi kasutada. Seda enam, et paljud tavad ei ole veel päriselt unustusehõlma vajunud. Näiteks: pulmasantide sekkumine, pruudipärja mahamängimine, tanutamine, põllepappimine, mõrsjasse kui tulevasesse emasse ja perenaisesse austav-hooliv suhtumine.

Abiellumist tähistavad pulmad kujunesid endisaegses külas tähtsaimaks peoks, mida peeti pidulikult ja kommeterohkelt. Pulmad kujunesid mõjusaks etenduseks, mis jäi osavõtjaile meelde eluks ajaks. (Tedre 1973, lk 5)

Mõniste vana aja pulmast võtsid osa kutsutud, aga ka kutsumata külalised – pulmasandid ehk *vaadilised ehk lapulised*. (Visla 1962) Lapulised tulid pulma tavaliselt õhtuks. Tulid tantsima ja juua-süüa norima. Lapulised olid maskeeritud nagu mardisandid, „tulevad julgesti majasse ja teevad karutükke“ (Tedre 1973, lk 103-104)

Mõniste vana aja pulmas toetas lapuliste tulek peol suurepärase pulmameeleolu hoidmist ning näitas pulmapidu kogu küla sündmusena. Vaadiliste tegevuse stsenaarium on koostatud Hele Tulviste poolt külainimeste mälestuste põhjal. (Lisa 6)

2.5. Sündmuse analüüs

Järgnevalt antakse ülevaade pulmapeo käigust ning analüüsitakse sündmuse toimumis, selle õnnestumisi ja vajakajäämisi.

Pulmapeo ametlik registreerimine toimus planeeritud ajal 26. aprillil 2014. aastal kell 14.30 Mõniste muuseumi õuel.

Oli väga sümboolne, et noorpaar valis oma abiellumise kohaks Mõniste muuseumi, mis on Lõuna-Eesti üks pärimuskultuuri edasiandmise häll. Küllap avaldas noorte valikule mõju peigmehe Märten Mõttuse poolt keskkooli lõpetamisel kirjutatud uurimistöo Mõniste

muuseumist. Muuseumi 1920-30-ndatel aastatel ehitatud taluhooned, avar taluõu ja mõnus looduskeskkond ning imeilus kevadilm andsid sündmusele lisaväärtust.

Sündmus „Mõniste pulmad“ oli meie piirkonna vanadele ja noortele suurepärase kogemus. Vana aja pulmad sobisid antud keskkonna, abiellujate Kadi ja Märten Mõttuse ning korraldavasse meeskonda valitud inimestega.

Sündmus algas pulmaliste kogunemisega Mõniste rahvamaja parklas, kuhu oli paigaldatud silt “Pulmaparkla” ja “Mine jala 200 meetrit”. Pulmarahvas liikus jalgsi Mõniste muuseumi. See oli taotluslik, kuna rongkäik oli eelnevalt planeeritud jalgsi siis ei soovinud me, et autodega sõidetakse muuseumi.

Noorpaar saabus abielu registreerimisele päevakohaselt ehitud hobusega. See oli stiilne sissejuhatus sündmusele. (vt Lisa 7) Pruut kandis maani valget pitskleiti, pruudikimp kaunistatud mirdiokstega. Peigmehel seljas ülikond ja taskut kaunistasid mirdioksad. (vt Lisa 8) Abiellumise tseremoonia oli pidulik ja seda ilmestas kohaliku Mõniste rahvamaja kapelli heatasemeline saatemuusika. Pärast registreerimist toimus noorpaari õnnitlemine ja ühisfoto tegemine. (vt Lisa 8) Seejärel pakuti tseremoonial osalistele vana kombe kohaselt väike tervitusnaps, sõira, seakõrvu ja kooki, mis oli noorpaari austusavaldus kõikidele sündmusest osalejatele. Taustaks mängis kapell ja see tekitas toredate, ühteliitva õhkkonna kõikide osaliste vahel.

Pulmategevused jätkusid ajastukohaste seltskonnatantsudega: oirahi ja reilendriga. (Aassalu, Luht, Torop 2010) Laste rahvatantsurühm Mürakarud ja eakate tantsurühm Mehkarid tantsijad haarasid kaasa kogu pulmarahva. Hästi andsid pärimust edasi ka laste rahvatantsurühma poolt tantsitud „Karjapoiss on kuningas“ (vt Lisa 9), millele laulsid taustaks Mõniste rahvamaja memmede lauluansambel Mehkarid. Mehkarite tanturühma lustakas tants „Kui nainõ minnu pahandas“ pani kaasa elama kogu seltskonna.

Pulmade muuseumis toimunud tegevused lõpetasid peiu endise õpetaja tervituskõne, lapsekasvatamise tarkuste üleandmine ning Mehkarite rühma head soovid ning noorpaariga koos tehtud rühmapildid. (vt Lisa 9)

Muuseumis toimunud tegevused olid läbimõeldud, õnnestunud ja täitsid planeeritud eesmärgi. Väikese puudujäägina võib välja tuua isamehe Lauri Drubinši tagasihoidlikku rolli sisseelamist. Laurile oli vana aja pulmade läbiviimine esmakordne kogemus. Ajapuuduse tõttu osales ta vaid kahel ettevalmistaval koosolekul. Muuseumi õuel oleks võinud teha sealse keskkonna toetusel rohkem vanaaegseid kombetalitusi, näiteks pruudi riidesse panemist ning rahvalikke mängu.

Kahjuks pruut seda ei soovinud. Pulmapäeva hommikul avaldas soovi sündmusel osaleda ka Ragnar Kond ja Eesti Televisioon. Ka sellest keeldus pruut kategooriliselt.

Järgnevalt koguneti rongkäiguks muuseumi parklasse. Selleks ajaks saavutas ka isamees Lauri Drubinš pulmalistega ühise keele. Tekkis hea energia ja liiguti laulu ning lõõtsa saatel muuseumist rahvamajja- pulmamajja. Noorpaar võeti vastu auvärvate ja mitmete ajastule iseloomulike katsumustega: tite pepu pesemine ja mähkimine, lehma lüpsmine, puude saagimine, käsitöö tegemine, ketramine. (vt Lisa 10) Pulmarahvas elas noorpaari ponnistustele elavalt kaasa ja noorpaar toimetas kõiki tegevusi väga asiselt.

Noorpaari katsumisele järgnes tervisejoomine, kõrvale pakuti kommi. Pulmategevused jätkusid neiupõlvenimega hüvastijätmisega, mis ei ole küll Kagu- Eestis mitte eriti populaarne, kuid oli noorpaari isiklik soov. Pruut kirjutas oma perekonna nime paberile, pani selle kaunisse väikesesse karpis ja kinkis oma vanematele. Pulmategevused jätkusid katsetega ämmadele-äiadele ning tehti pilte ja seejärel tõsteti pruut üle lambakasuka pulmamajja. (vt Lisa 10) Sümboliseeris tulevase pruudi õrna südant.

Pulmamaja Mõniste rahvamaja- oli kaunistatud vastavalt ajastule. Rahvamaja ust ehtis kaskedest kaar ning ajastutruu silt "Hõissa, pulmad!" Saalis seisis pikad lauad, valgete linadega kaetud. Saali nurkades kased ja pruutpaari seljatagust kaunistas sini-must-valge lipp ning pruudi vanaema tikitud vaip. Vaiba äärde oli kinnitatud pohlavartest punutud vanik ja kirjutatud „Elagu noorpaar“. (vt Lisa 11) Laval kohalik rahvamaja kapell, pillideks (akordion, lõõts, kontrabass, viiulid, kannel, rütmipillid, kitarr). Lava kaunistas silt „Hõissa pulmad“.

Isamehe abiga leiti lauas koht ning pidu võis alata. Laualt ei puudunud seapraad hapukapsa ja kartuliga. Isamees jagas pulmalistele ülesandeid, mida ka hiljem innukalt täideti. Peo käigus mängiti ohtralt seltskondlikke mänge, auhinnaks olid pruutpaari omavalmistatud käsitööesemed.

Pulmas domineeris elav muusika. Muusikat tegi Mõniste rahvamaja kapell (vt Lisa 11) ja kapelli repertuaar (vt Lisa 5). Mõniste Mehkarite rühma lauljad-tantsijad ja Mürakarude tantsulapsed korraldasid pulmapeole ka sandiskäigu, mis oli samuti tore ja pulmapidu ilmestav tegevus. (vt Lisa 12)

Keskööl mängiti maha pruudipärg, mis oli meeldejääv talitus. Sellele järgnes tanutamine, pruudipõlle lappimine- noorpaarile rahakorjamine. Enampakkumisel müüdi maha noorpaari endi tehtud käsitööd.

Pulmapeo tegi eriliseks vana aja stiil, kokkuhoidev ja motiveeritud meekond, kogu küla osalemine ühel või teisel moel. Vana aja stiiliga haakub ka suur vabatahtliku töö hulk. Inimesed soovisid osaleda, võtsid vastustust, tundsid end vajalikuna ning tulemuseks oli kõigi jaoks erakordne ja meeldejääv sündmus. Inimeste vabatahtlik osalemine pulmapeol tegi pruutpaarile sündmuse odavamaks ja inimesekesksemaks.

Kokkuvõtteks tahan öelda, et kõik valitu peab omavahel stiililt haakuma, et imeline pulmapäev kulgeks kui muinasjutt. Sõnades on seda raske edasi anda, aga võin öelda, et need pulmad tegi eriliseks pruutpaar, korraldav meeskond, imeilus ilm ja hea idee.

2.6. Tagasiside. Osalejate hinnang sündmusele

Tagasiside annab meile infot, kas pulmapidu vastas ootustele või mitte. Minu jaoks on see õppimismeetod, kuidas asju veel paremini korraldada. Iga töö, mis me teeme, peaks sisaldama hinnangu andmist, sellest kuidas meil läks. See on oluline ja motiveeriv edasiseks tegevuseks.

Tulemuste hindamine annab meile vastuse küsimustele, kas töö täitis oma eesmärgi. Kõige rohkem sain suulist tagasisidet. Nii asjaosalised kui ka lihtsalt uudistajad helistasid ja kiitsid, paljud tulid ise kohale mind õnnitlema kordaläinud värvika sündmuse puhul. Kirjalikku tagasisidet sain kahelt meeskonnaliikmelt, noorpaarilt ja ühelt pulmaliselt. Meeskonnaliikmed tundsid end töötades hästi ja turvaliselt, töö sujus ja väikesed tagasilöögid said üheskoos lahenduse. Kujundaja Urve Konksi hindab head koostööd ja koos tegemist (vt Lisa 1). Pruudi sõbranna Kairi Koemets pulmalisena jäi samuti peoga väga rahule. (vt Lisa 2). Meeskonnaliige ja Mõniste muuseumi juhataja Hele Tulvise hindas sündmust kõrgelt. Tema arvates oli vanade ja uute kommete vaheldumine pulmas loomulik ja arusaadav, kõik sobis suurepäraselt. (vt Lisa 3) Noorpaar leidis, et nende armastuse pühitsemise päev oli ilus, südamluk, meeleolukas ja värvikas. Vanade rituaalide taaselustamine sobis nende tasase loomu ja maalähedase elustiiliga. (vt Lisa 4).

Suurepäraseks hinnanguks oma tööle pean seda, et ühele noormehele jättis pidu nii hea mulje, et nende peres tekkis soov samuti pulmad korraldada (selleks on peres tervelt kolm abiellumiseas noort inimest). (vt Lisa 1) Mis võiks veel parem tulemus olla, kui uute pulmade korraldamise soov!

3. ENESEREFLEKTSIOON

Antud sündmuse ettevalmistamine ja läbiviimine on andnud mulle põhjuse süvitsi analüüsida kogemustest lähtuvat tegevust. Alljärgnevalt kirjeldatakse miks on autorile teema oluline ja tuuakse välja tugevad ja nõrgad küljed huvijuht- loovtegevuse õpetajana.

Juba lapsena meeldis mulle igasugu sündmusi korraldada. Nüüd, olles ise rahvamaja juhataja, olen püüdnud korraldada võimalikult palju erinevaid sündmusi, et rikastada kohalikku kultuurielu. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias õppides olen saanud ühendada nii oma õppimise kogemused kui ka töökogemused. Sellest tulenevalt sündis ka minu lõputöö teema "Mõniste kohalikud pulmatraditsioonid kahe maailmasõja vahel, (1920-1940) ja nende kasutamine tänapäeval".

Toon välja tuginedes oma isiklikule kogemusele miks on just see teema mulle tähtis. 2013. aasta oli kultuuripärandi aasta. Sellest tulenevalt tahtis autor mõelda sellele, mis on talle ja kogukonnale tähtis. Kuidas me pärandit edasi anname, et nooremad põlvkonnad saaksid seda uuesti mõtestada. Pean väga oluliseks paikkonna kultuuripärandi väärtustamist, sest traditsioonid rikastavad kultuuri. Töötan Mõniste rahvamajas juhatajana ja juhendan Mõniste rahvamajas laste ja eakate rahvatantsurühmi, löön aktiivselt kaasa rahvamaja kapellis ning seetõttu oli hea võimalus oma lõputöös aidata kaasa traditsioonide, kommete ja tavade edasiandmisele tulevastele põlvedele.

Oma kogemuse põhjal saan öelda, et sa saad õpetada ja korraldada seda, millesse sa sügavalt usud. Õpetamisoskust on vaja, et oma teadmisi ja oskusi noortele edasi anda, nii enda kui ka inimkonna elu parandamiseks. Võtsin endale vabatahtlikult vastutuse pulmapeo läbiviimise eest. Samuti kohustusi, mis on minu jaoks raskemad ja laiemad kui argipäevane töö.

Reflekteerimiseks kogusin ümbritsevast keskkonnast, inimestelt infot ja analüüsisin. Analüüsi käigus jõudsin järeldusele, et olin oma käitumisega meeskonnale eeskujuks. Tuleb osata kuulata inimesi, olla aus ja avatud, et pakkuda usaldusväärset. Tuleb luua tingimused, mis on meeskonnale aktsepteeritavad, kaasata meeskonna liikmeid otsuste tegemisse ning tegutseda avatult. Tuleb olla huvitatud ideedest ja arvamustest ning meeskonnatöös erinevates olukordades kasutada erinevaid meetodeid.

Võin täie veendumisega väita, et Mõniste vana aja pulmas täitsid kõik meeskonnaliikmed oma ülesandeid suurema pühendumisega. Nende saavutused leidsid minu kui eestvedaja ja külaliste silmis suurt tunnustust.

Eestvedajana pean ma suutma oma tegevusi mõtestada – läbi selle muutub inimene ja muutub kogu maailm. Muidugi ei saa mõtestamine toimuda ainult oma kogemuse baasil, vaid me peame kogemusi saama ka teistelt meeskonna liikmetelt, lastelt ning erialakirjanduse lugemisest. Üheskoos saab kavandada ja katsetada ning läbi arutelude jõuame parema kvaliteedini, mis on kogukonna liikmete arengus edasiviiv jõud.

Minu tugevuseks on kindlasti see, et saan alati hakkama sündmuste korraldamisega. Mul on usk oma plaanidesse – ma tean, et kui annan endast parima, on ka tulemus parim. Kasuks tuleb ka hea suhtlemisoskus, mulle sobib ühtviisi hästi lävimine laste, täiskasvanute ja eakatega. Mulle meeldivad inimesed!

Ka negatiivsetest kogemustest tuleb õppida. Oma nõrgaks küljeks antud sündmuse puhul pean probleemsetes olukordades käitumist. Minu jaoks on keeruline ootamatute probleemide lahendamine, tagasilöögi puhul lähen seesiselt närvi ning see raskendab otsuste langetamist. Olen sündmuste korraldamisel maksimalist ning ei lepi keskpärase üritusega.

Ma ei selgitanud isamehele piisavalt muuseumis toimunu vajalikkust. Kuna isamees oli oma ametliku tööga väga hõivatud jäi meie kahest kohtumisest väheks. Suhtlesime küll e-kirja teel, aga see ei olnud piisav. Isamehe tagasihoidlikkus ei andnud pärimust Mõniste muuseumis nii hästi edasi, kui ma oleksin tahtnud. Probleemsetes olukordades tuleb endale tunnistada, et neid ikka juhtub ja see on õppimise koht.

Antud lõputöö analüüsi käigus olen jõudnud järeldusele, et pulmapeo korraldamine oli minu jaoks uudne kogemus ning oluline minu, kui huvijuht-loovtegevuse õpetaja kujunemisel. Sain juurde julgust ja kindlust olla nii suure sündmuse eestvedaja. See meeldis ja motiveeris mind ja andis võimaluse professionaalina tegutseda.

Osalejate hinnangust selgus, et sündmus läks korda ja täitis igati oma eesmärgi.

Meie maal on vähe inimesi, eriti vähe inimesi on Kagu-Eesti külades. Arvan, et need vähesed vaprad väärivad parimaid spetsialiste, pühendunud töötajaid. Külaelanike positiivse tagasiside

tõttu tean, et suudan Mõniste rahvamajas korraldada sündmusi, mis lahutavad meelt ning kannavad kultuuri. Samuti tean ma hästi, et loorberitele ei tohi kunagi puhkama jääda.

Professionaalseks tegutsemiseks tuleb pidevalt õppida eneseanalüüsi ja praktilise kogemuse mõtestamise kaudu, sest töö on parim õpetaja. Olen tänulik Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias (TÜVKA) saadud kogemustele, mis on õpetanud mind reflekteerima oma töö tulemuslikkust.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö annab ülevaate Mõniste pulmadest – kohalike pulmatraditsioonide kasutamisest kahe maailmasõja vahel aastatel 1920-1940 ja nende kasutamisest tänapäeval.

Pulmad on olnud eestlaste elus tähtsal kohal. Tänapäeva pulmas on võimalik vanu pulmatraditsioone taas elustada esivanemate juurte juurde tagasi minnes ja neid kasutades. Kohalikud noored, kes abiellusid, olid nõus oma pulmapeol järgima vanu pulmatraditsioone.

Pulmapeo korraldamine oli käesoleva töö autori jaoks esmakordne sellelaadne kogemus. Samuti oli töö autorile esmakordseks kogemuseks noorte inimeste jaoks sedavõrd oluline sündmuse eestvedaja. Sündmuse eesmärgiks oli paikkonna kultuuripärandi- pulmatraditsioonide väärtustamine ja edasiandmine noorematele põlvetele.

Seatud eesmärgi saavutamiseks ja teoreetilise osa kirjutamiseks luges töö autor läbi rohkesti pulmateemalist rahvapärandit ning tugines rahvapärandi uurija Marju Kõivupuu poolt avaldatud seisukohtadele artiklis “Pulma- ja matmiskombestiku hetkeseisust”.

Rakendades Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias (TÜ VKA) õppimise käigus saadud- omandatud teadmisi ja oskusi, korraldada pulmapidu, mis järgiks 20. saj. 1. poole traditsioone ajavahemikust 1920- 1940 seadis autor endale ülesanded: kirjeldada pulmatraditsioone Eesti lõunapoolsetes Hargla ja Rõuge kihelkondades kahe maailmasõja vahel aastatel 1920 – 1940, analüüsida sündmust ning reflekteerida kogemustest lähtuvat tegevust.

Autor leiab, et pulmapeo ettevalmistus ja läbiviimine toimus sündmuse vääriliselt. Tegevused olid läbimõeldud, õnnestunud ja täitsid planeeritud eesmärgid. Pulmapidu sujus täpselt nii, nagu oli plaanitud, kaasa arvatud päikeseline ilm. Pidu nautisid nii noorpaar kui ka pulmakülalised. Meeskonnaliikmed said rõõmu tunda oma töö lõpptulemusest.

Autorit motiveeris korraldada midagi nii suurt huvi kodukoha vanema aja pulmakombestiku vastu. Töökogemused ning neli aastat õpinguid Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias (TÜVKAs) toetasid mõtte toks tegemist ja andsid julgustust.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aassalu, H. Luht, P. & Torop, K.** 2010. *Valimik XX sajandi I poole seltskonnatantse*. Tallinn.
- Avarmaa, T. Kauksi, Ü. Kõiv, M. Kõivupuu, M. Reimann, N. & Vissel, A.** 1993. *Võrokõstõ lugõmiseraamat*. Tallinn: Koolibri.
- Faster, V.** 2014. *Mälestused pulmadest*. Mõniste. (11.03.2014) Avaldamata allikas
- Heinsaar, T.** Pulmad : referaat. <http://www.miksike.ee/documents/main/referaadid/pulmad.htm> (10.04.2014)
- Kalits, V.** 1988. *Eesti pulmad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Karu, A.** 1997. *Väike pulmaraamat*. Kirjastus Perioodika.
- Kõiva, I.** 2000. *Lustilaulik I osa*. Tallinn.
- Kõiva, I.** 2000. *Lustilaulik II osa*. Tallinn.
- Kõiva, I.** 2003. *Lustilaulik III osa*. Pärnu Trükk.
- Kõiva, I.** 2005. *Lustilaulik IV osa*. Tallinn.
- Kõiva, I.** 2000. *Laulujanu*. Tallin.
- Oras, J.** 2008. *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum Teaduskirjastus.
- Perens, A.** 2001. *Projekti juhtimine*. Kirjastus Külim.
- Visla, L.** 1962 *Mõniste pulmad*. Mõniste Kool. (15.03.2014) Avaldamata allikas.

RKM II 346,596/7 (19) Rõuge pärimus : kombed ja tavad http://www.folklore.ee/lepp/rouge/?sel_id=29 (05.04.2014)

RKM II 173,139/53 (73) Rõuge pärimus : kombed ja tavad http://www.folklore.ee/lepp/rouge/?sel_id=4 (05.04.14)

RKM II 346,603/4 (16) Rõuge pärimus : kombed ja tavad http://www.folklore.ee/lepp/rouge/?sel_id=4 (05.04.14)

RKM II 62,320 (3) Rõuge pärimus : kombed ja tavad http://www.folklore.ee/lepp/rouge/?sel_id=29 (05.04.14)

Rüütel, I. 2000. *Pärimus pärijale*. Tartu.

Siimon, A. Vadi, M. 1999. *Organisatsioon ja organisatsioonikultuur*. Tartu: Tartu ülikooli Kirjastus.

Tedre, Ü. 1973. *Eesti pulmad*. Tallinn: Kirjastus Eesti Raamat.

Tulviste, H. 1990. *Uurimistöõ. Seltside ja ühingute tegevusest Mõniste ümbruses aastatel 1920-1940*. Mõniste

Türk, K. 2001. *Eestvedamine*. Tartu: Tartu ülikooli Kirjastus.

Kõivupuu, M. 2000. *A kiilt rahvas kynõlõs... Võro Instituudi Toimõtiseq 8*. Võru: Võro Instituut.

Õunapuu, L. 2010. *Üliõpilaste kirjalikud tööd. Metoodiline juhend magistri-, seminari-, lõputööde, referaadi ja esse koostamiseks ning vormistamiseks*. Viljandi: TÜVKA.

Õunapuu, P. 2003. *Eesti pulm*. Tänapäev 2003.

Lisa 1 Koostöö Avega

Ave tuleb minu juurde alati sõnadega: “Tead, Urve, kui lahe sündmus on mul tulemas!” ja ta räägib oma plaanidest – kes sinna esinema tuleb ja kes lubas veel õla alla panna ja mida toredat kõik juhtuma hakkab. Ise täis siirast vaimustust, energiat ja pealehakkamist. Selleks ajaks, kui ta jutu lõpetab, on mul esialgsed joonised (tavaliselt lavakujundus) valmis.

Pulmaplaanidest rääkisime väga varakult, talvel. Sel ajal polnud Avel isegi veel noorpaari, kui andsin nõusoleku osaleda korraldustoimkonnas. Tore oli hiljem avastada, et abiellujad on mu endised õpilased!

Koosolekutel olin nõustaja rollis: käsitööpetajana olen õppinud rahvakunsti, kunstiõpetajana kujundamist. Koosolekte meeleolu oli asjalik, kohalolijad avaldasid julgelt arvamust, vaidlesid, otsustasid. Iga koosolek viis järgmiste küsimuste, järgmiste otsingute, järgmiste lahenduste juurde.

Minu ülesandeks oli meeleolu toetava kujunduse loomine. Rahvamajja maalisin pulmaloosungid 1930-ndate aastate stiilis. Saali ja välisukse juurde otsustasime tuua veel nurkadesse kased ning pruutpaari seljataguse ehtisime pruudi vanaema tikitud tekiga, teki äärde kinnitasime pohlavartest vanikud. Vanikud punus Ave ise. Kased ja lilled panime tsinkämbritesse.

Valmistasin noorpaarile ka pulmaküünla, andsin soovitusi hobuste kaunistamiseks ja salvrättide voltimiseks.

Koostöö Avega kulgeb lihtsalt ja meeldivalt, nii et isegi keerukad ja aeganõudvad tööd ei tundu rasked. Reeglina aitab Ave mul dekoratsioone ka riputada või mõnel muul viisil kinnitada, seega saame rõõmu valminud tööst kohe ka jagada.

Tore on ka see, et Ave ei unusta mulle mainida, kui keegi peoküllastajatest kujundust kiitis või kui Ave tundis, et ruumikujundus üritust eriti hästi toetas. Kahjuks ei saanud ma ise pulmapeost osa, sest olin hõivatud oma põhitööga. Minu õepoeg Siim, kes viibis pulmas külalisena, rääkis pulmast ainult ülivõrdes. Suurimaks kiituseks Ave peokorraldusele võibki pidada Siimu otsust, et järgmisel suvel peavad meie suguvõsas ka pulmad tulema! *Urve Konksi, Varstu Keskkoli kunsti- ja käsitööpetaja. Ave pidude kujundaja juba 10 aastat. (14.05)*

Lisa 2 Kadi ja Märteni pulmadele mõeldes

"Mõni hetk on elus ilusam kui teine. Mõni hetk on kohe väga, väga ilus" (J. Tätte) – sellise sõnareaga algas kutse ühele erilisele sündmusele, Kadi ja märteni pulma.

Kui kätte jõudis 26. aprill, paistis, et kõik kujunebki nende kuldsete sõnade järgi, mis kaunistasid pulmakutset. Alustuseks oli imeilus midagi, mida keegi tellida, organiseerida ega osta ei saa – ilus päiksepaisteline ilm. Ilusa ilmaga sai alguse muinasjutuline päev. Kõik asjaosalised, eriti sündmuse peategelased, nägid väga ilusad välja ning õhus oli katkematult tunda mõnusat põnevust ja ärevust.

Tagamaid ja täpset pulmakäiku teadmata, võin külalisena öelda, et pulma organisatoorne pool tundus hästi läbimõelduna ja sujus loogiliselt ja põnevalt. Selles pulmas oli kõik justkui omal kohal ja iga ilusa hetke möödudes oli oodata järgmist ja veel järgmist. Eriti meeldis mulle, et tegemist polnud traditsioonilise 21. sajandi pulmaga. Pulma nõ lahenduses mindi ajas tagasi – see omakorda tekitas mõnusa nostalgilise tunde ja kõik argimõtted olid justkui maha jäänud. Kasutatud oli palju erinevaid ja isegi unustatud võtteid: hobukaarik, ringmängud, pulmasandid jpm. Tagasi mõeldes julgen pakkuda, et pulma korralduses ei valitud mitte kergem vaid raskem ja riskantsem tee, mis tagas võiduka lõpu.

Eraldi soovin välja tuua midagi, mis mulle väga hea mulje jättis. Kaasatud oli justkui terve küla. Tseremooniat said piiluma tulla kõik, kes tahtsid, esinejad olid kohalikud ja kapell – tohutult tore. Oma küla inimesed tegid muusikat ja tundsid rõõmu sellest, mis nad tegid. Usun, et kaugelt tellitud kapell ja tantsutrupid poleks pooltki nii säravalt esinenud, kui seda tegid omad inimesed. Lõpetuseks ütlen, et minule jäi pulmast kustumatu mälestus, oli väga tore!

Kairi Koemets

Kadi kooliaegne pinginaaber ja mõlema vastabiellunu sõbranna.

02.05.14

Lisa 3 Üldhinnang

Mõniste rahvamaja poolt 26. aprillil korraldatud 1930-1940 aastate stiliseeritud pulmapeole.

Eellugu.

Läbirääkimistele, eesmärgiga korraldada 2014. aasta kevadel, oma kooli lõputööna nn. eestiaegne pulmatseremoonia, tuli Ave Saluorg juba sügisel. Idee meeldis mulle väga ja panime põhilised tegevuspunktid kirja. Esialgse noorpaarina planeeris ta isetegevuslasi oma koolikaaslaste hulgast. See mulle ei meeldinud, lootsin et leiduks siiski kohalik „paar“. Tegevuspunktideks jäid: kosjasõit, pruudi riietamine, laulatus muuseumis, vana talu õuel, pulmapeo esimene päev „noorikukodus“ vana talu õuel, sõit hobustega „peigmehekoju“ rahvamaja juurde, teel „auväravad tegevustega“, peigmehekodus pulmalaud, kõikide vanade traditsioonidega: põllepappimine, pruudipärja mahamängimine, pulmasandid jne. Muuseumi osaks jäi tegevus „pruudikodus“, pulmasantide stsenaarium ja mäng „peigmehekodus“.

Kevadeni jätkas Ave Saluorg materjalide kogumist, toetudes Mõniste põhikooli kauaaegsele ajalooõpetajale, Aili Paeglisele, siin sündinud ja kogu elu elanud, väga põhjalikult kohalikke traditsioone tundvale inimesele.

Kevadel teatas Ave õhinaga et on leidnud kohaliku paari. See tekitas headmeelt kuid seda ei olnud väga kauaks. Kui kõik põhiline oli paigas: tegevuskohad, tegevused, atribuutika, selgus et tulevane noorik oli küll nagu vanaaegse pulmaga põhimõtteliselt nõus kuid leebelt keeldus paljudest plaanidest, mis talle ei meeldinud, sh. vanaaegsest rõivastusest ja tahtis omakorda sisse tuua paljusid kaasaegse pulma elemente. Ka edaspidiste kokkulepete saavutamiseks läks vaja põhjalikku diplomaatiat et algsest plaanist midagi ikka alles jääks. Ave Saluorg tuli nende erinevate nägemuse kokkusulatamisega suurepäraselt toime.

Pulmad pruudikodus

Pulmatseremoonia esimene osa toimus Mõniste muuseumis, e. „pruudikodus“. Et kosjamäng ja riietamine kõne alla ei tulnud, algas tegevus pruutpaari saabumisega ehitud vedruvankril, järgnes tegelik laulatus „registreerimine“, pulmakülaliste kostitamine pruudivanemate poolt ja pulmamängud õuel. Kaasatud olid nii pulmakülalised kui rahvamaja isetegevuslased lastest

memmede-taatideni. Tegevust saatis rahvapilliorkester, tegevust juhtis raudkäsi e. Isamees. Tantsiti 20. saj. alguse külapidude tantse. Tegevus oli ajaliselt hästi läbi töötatud. Ei tekkinud ootamisi ega kiirustamist.

Rongkäik

Noorpaar, isamees ja pillimees istusid vaipade ja kaskedega ehitud vankrile. Vanaaegsete laulude saatel, mida saatis lõõtsamees, kõndis pulmarongkäigu rahvas rahvamajja e. „peigmehekoju“. Planeeritud teekond, 250 m. oli kõigile jõukohane. Peigmehekodu teotsas ootasid auväravas külanaised. Tehti läbi katsed noorikule ja peigmehele. Kogu temaatika oli üles ehitatud 1930.-1940. aastate stiilis.

Pulmasandid

Pulmasantide osa jäi muuseumi korraldada. Kohalike elanike kirjalike ja suulisi mälestusi kasutades koostasime tegevusstsenaariumi, mille koos Mõniste rahvamaja taidlejatega esitasime. Osa võeti pulmakülaliste poolt väga hästi vastu.

Kokkuvõte

Kohalike rahvatraditsioonide tutvustamise ja taastamise seisukohalt oli antud üritus kogu Mõniste paikkonna jaoks väga oluline. Kogu tegevuse juhtimine A. Saluoru poolt oli väga heal tasemel. Alles jäänud võimalik variant, vana aja ja kaasaja vaheldumine oli antud edasi nii et ei tekkinud segadust. Olidki täiesti arusaadavalt kaasaegsed tegevused ja täiesti arusaadavalt vanaaegsed tegevused omavahel vaheldumas. Koondhinnang väga positiivne.

Hele Tulviste Mõniste muuseumi juhataja

30. mai. 2014.a.

Lisa 4 Meie pulmapäev

Olime oma pulmapäevast omavahel kõnelenud juba paar aastat. Planeerisime abielluda 2014. aasta suvel. Kogusime raha ja unistasime. Tahtsime tagasihoidlikku pidu koos kõige lähemate inimestega.

Ave soovist korraldada oma lõputööna pulmapidu, kuulsime Märteni tädilt. Tädi oli esialgu see, kes meid utsitas ja soovitas pulmad sel moel teha. Väga pikka järelemõtlemisaega me ei vajanudki. Kui olime Avega pulmapeio plaanidest, esialgsest versioonist ja võimalustest kõnelnud, oli meie otsus üsna kiire. Pika ja õnneliku suhte vormistamine Mehkamaa vanu pulmatraditsioone järgides tundus meie jaoks just see õige. Mõniste kandist on pärit meie mõlema juured. Rajame oma kodu Mõniste valda ja tahame, et meie laps kasvaks seal.

Oma nõusoleku Avele andsime 9. veebruaril. Pärast seda algas planeerimine. Ave koos oma abilistega uurisid ajalugu, vanu fotosid, kombeid. Meie koostasime külaliste nimekirja, panime paika kutsete stiili, valisime kleidi lõike, tellisime sõrmused, valisime toitlustaja, kapelli ning tegelesime rea väga paljude muude pisiasjadega.

Koostöö Avega oli tihe, suhtlesime telefonitsi ja saime korduvalt kokku. Teadsime, et Ave teeb igat üritust ja projekti südamega. Oleme tänulikud, et meil oli pulmakorralduses toeks temasugune inimene. Olime ise pulmapäevaks nii väsinud ja toimetuste tõttu kurnatud – võib vaid mõelda, kui väsinud oleksime olnud ilma Ave abita. Iga pruutpaar vajab enda kõrvale toetavat meeskonda. Meie meeskonna üks tähtsamaid liikmeid oli Ave. Ta suutis koordineerida ja korraldada paljusid küsimusi, alates kapelist kuni kirsioksteni.

Oleme korduvalt mõelnud, et Ave valis lõputööks raske teema, sest ta pidi igal sammul arvestama meie soovide ja arvamusega. Oli hetki kui kahtlesime, kuid olles oma mõtted ja mured ära rääkinud, saime taas indu ja kindlust.

Pulmapäev oli imeline – ilm oli imeilus, olime õnnelikud ja rahul. Mitu kuud väldanud ettevalmistused olid end ära tasunud. Meie avates ei olegi millegi kallal nuriseda, ideaalne oli nii pruutkleit, paaripanija, toit kui ka muusika. Pulmakülalised kiitsid meie pidu väga ja olid

rõõmsad, et said sellest osa võtta. Ka Tallinnas elavad sõbrad ütlesid, et pulm oli just selline nagu üks pulm olema peaks. Kõik osad sobisid omavahel väga hästi kokku – paaripanek muuseumiõuel, hobuvanker, pulmavana, fotograaf, kapell, pulmasandid. Meil oli väga eriline päev – just selline, millest paljud kindlasti unistavad. Pühitsesime sel päeval oma armastust ja see päev oli tõesti ilus ning jääb alatiseks meelde.

Kadi ja Märten Mõttus

14.05.2014

Lisa 5 Mõniste rahvamaja kapelli repertuaar

Koduküla nõmmed- rahvalik
Neiu armas neiu kallis- sõdurilaul
Maikuul suur toomepuu- ameerika viis, H. Karmo
Jää jumalaga mann- rahvaviis Viru rannikult
Kats kitsõ- rahvalik Võrumaalt
Tulõ, aga tulõ- rahvalik Võrumaalt
Tüdruk- A. Uustulnd
Abruka valss- Salme Tuulik
Tuli kevade taas- rahvalik
Kurzeme- R. Pauls, V. Ojaverre
Kuldsed roosid- rahvalik
Kaks laulijat
Võru valss- Helmut Käsper, Vello Tormiste
Riidaja polka- rahvalik
Kevadel kui maikuu päevad
Kas mäletad kevadet õites- rahvalik
Üks noormees ja neiu
Krakovjakk
Minu neiu- rahvalik
Kui kodunt ma laia maailma- Robert Norrby, S. Lipp
Tartu linnas
Ma vaatan paadist kiikriga- rahvasuust
Tõmba Jüri- rahvalik
Mustlane- I. Benes
Miks sa vaatad täis igatsust teele- vene viis
Metsajärv
Mu latsõpõlvõ Võrumaa- Inda Kõiva
Kaugel, kaugel- ameerika rhv.
Aeg miks küll kiirelt läeb- H. Ledbetter, H. Karmo
Lööme pillil hääled sisse- sõn. A. Valgma
Salajane armastus- rahvalik
Perekonna valss
Anna andeks- rahvalik
Käime koos- W. Roloff
Sinilill- rahvalik
Aeg miks küll kiirelt läeb- H. Ledbetter, H. Karmo
Ma ei tea- rahvalik, H. Kõo
Laul Mehkamaast- sõnad Linda Türk, viis Sigrid Kalli

Lisa 6 Mõniste pulmasantide e. vaadiliste stsenaarium

TEGELASED:

Sandi ema: Liisu

Sandi isa: Joosõp

Hannanaanõ

Sandilapsed

Täiskasvanud sandid

Sandid jõuavad pulmamaja juurde ja laulavad:

Kord elas mölder veski pääl

Tsimmai- ruudi- ralla

(Selle lauluga minnaks saali)

Liisu:

„Ma õkva hummuku kai et täämpä midägi juhtus. Edimäne leeväpala mille suhtõ panni, läts kurku. Piaaigu pidi mu är läpätämä. Ma kai et täämpä saat kas tappa vai viina. No näet. Lätski täppi. Nigu ma söõgilavva päält latsõsita hummuku är koristi ja naksi anumit pandma ni vanamiis ussõ vahelt hõigas et“ är angu täämpä latsilõ süvvä, mi lää õdaku pulma,näet sõs ! Saagina viina!“

Joosõp: „Är hangõlgu tan midägi, õdak om kavvõdan, saat viil tappa kah!“

Hannanaanõ: „Kis ti olõti, teid ei olõ küll kutsutu.“

Joosõp: „Pinne kutsutas, õigõ miis tulõ esi!

Latsõ kas om kõigil luitsa üten? Tan om jo nii paalu süüki üle egas **naa** taad kõkkõ är ei jovva süvvä! Mi pästä naid **lahkimineku** iist aga praegu piat viil veidü kannatama. Pangõ luitsa tagasi! Inne kaemi kas pruut ja peigmiis omma kõrralidsõ. Viimäte omma putasniku, pääst vai persest vigatsõ. Sõs ei tohe süüki kah puttu. Sõs nakas pulmasüük kõtun kohrutama ja lüü põhja alt ärä. Kis tuud paska sis joud korista.

Liisu kae sa pruut üle, ma kae peigmehe.“

Liisu: „Tulkõ siis siiä keskkotsalõ. Panimi na siiä avvukotusõ pääle istma ja kaemi üle. Ma küsü ja sa ütle vastus. Pulmarahvas piat seokõrd vakka olõma: Ku pruut vastust ei tiiä, piat tõsõ vakka olõma, muidu jääsegi külänaasõ pruudi asõt täütmä. Nii üten ku tõsõn kotsõn. **Eriti sää! tõsõn kotsan!** Noh, peigmiis või küll lõpus avita.“

„No ma küsü:

Mis tulõ ku peopesä sügeles? (raha)

A mis sis tulõ ku nõna sügeles? (matussõ)

Ku silmä sügelese? (Saat ikkõ)

Ku kõrv sügeles? (kuulõt uudist)

A ku tagaots sügeles? (sis om aig sanna küttä)

Mis sis onm ku luidas maha satas? (tulõ naistörahvas küllä)

Aga mis sis ku väit satas? (tulõ meesterahvas)

Aga mis sis ku terve supipott maha satas? (Sõs tulõ tülü, selle et pere jääs söömätä)

Üks lastest: „Imä“ sakutas rõivastõst, „Imä kuulõ, imä kuulõ“

Liisu:

Mis sis saa ku harakas ubinapuu otsan kätätäs? (Kuulõt sugulastõst uudisi.)

Mis sis saa ku üükull aian ikk (tulõva matussõ) aga ku naard (sünnüs lats)

Üks lastest uuesti: „Imä kuulõt ka minu vai.“

Liisu: „Kas sa jäät vakka!“ Pruudile „Kas sa tiiät kuna latsõ kõnõlasõ? (sis ku kana kusõs)

Liisu: latsõlõ „Kuulit, sa kõnõlõt sis ku kana kusõs, praegu pia suu. Nii paistus et pruut om peris asjalinõ. Kae sa kuis peigmehega om.“

Joosõp: Taa vastas poolõ asja joba pruudi iist kah är, peris pää pääle sadanu ei olõ.

Ma parõmp oppa sullõ üte palvusõ ja üte säädüse. Ku söögilauda istut piat iks söögipalvust pidämä. Ma esi olõ tarvitanu säänest lugõmist:

Oh, armas jumal, anna sa,

et suurõmp pala mulle saas

ja libedalõ alla lääs.

A'amen!

Ma olõ seo palvõga esi är elänu ja ummi latsi kah opanu. Eluvaim om kõigil man.

Tõnõ midä ma taha sullõ opada om säädüs mis om katõ jaolinõ.

1. Edimene osa säädüesest om sääne et „Su vanamooril om igäveste ja alati õigus!“ Tuuga piat sa alati lepmä.
2. Tuusamatsõ säädüse tõnõ osa om sääne: „Ku sullõ mõnikõrd tundus, no õkva väega tundus, et **sul** om õigus, sõs tulõta miilde edimest säädüst“

Naidõ tarkustõga elät sa kavva ja rahulikut, nigani ku vanajummal teid ärä lahutas. Aamen.

Liisu: „Nüüd piasi meil joba söögijagu olõma är teenitü. Saadami nuurpaari tagasi lauda ja nakami kaema kon midä üle om jäänü.“

(Noorpaar läheb lauda tagasi või tantsib santidega koos?)

Hannanaanõ: „No nii kergele kül kõttu täüs ei saa. Ti piat õks söögi iist vaiva ka nägemä.

Joosõp: „No mi või jo veidükene tandsi. Meil jäi inne tuu laul kah poolõlõ, tuu järgi saat polkat karada. Ti oltki joba kavvas lavva takka vahtma jäänü, kõik tandsma, rapus süük kah allappolõ. Joosõp mäng polkat.

Liisu: Polkat tandsi ti mõistat, proovimi nüüd kuis om perekonnaaltsõriga. Üten kah piat laulma. ;Üts vanamiis ragusi jämedät puud ja ojas tu mann oh mu kondi ja luu;;
;Ku peremiis parõmbat leibä ei anna ei jovva ma valulõ vasta küll panda;; jne.

Liisu: „Noh kuis nüüd om? Kas olõmi joba söögi vällä tiinnü.“

Hannanaanõ: „Nooh, nüüt joba võit anda külh.“

Liisu: „Vanamiis, kurat kos sa olõt. Joosõp tuu ruttu kott ja pada!“

Joosõp: „Kurat nuu jäivä hobõsõ pääle. Latsõ toogõ ruttu.“

Lapsed toovad suure koti ja kahe vahel paja.

Hannanaanõ: „Oi issänd jummal, oi heldene taivas! Siiä mahusõ kolmõ pulma söögi är ja sõs kah viil ei saa täüs.“

Joosõp: „Kunagi ei tiä ette. Kõgõs piat valmis olõma. Ku õks om kõrraline peremiis sis ei mahu tõnõkõrd äräki viil, mis andas.“

Liisu: „Ei noh, mi lepü jo poolõ paatävvega kah. No ku iks ei olõ täüt panda.“

Hannanaanõ: „Poolõ paatävvega? Kae määne ta pada om! Kas sa tervet küllä tahat süütä? „

Liisu: „Noh hää külh, võit olla veerand pata kah.“

Peigmehe isa: „No säänest kauplõmist **ma** ei kannata. Mi ei olõ mäantsegi näläroti! Poisi!
Toogõ aidast rüäkott ja imä mine tuu keldrest paas korvitäüt kartult kah. Võta noid väiksempit,
noid ei olõ vaja kuuri.“

Tuuakse viljakott ja kartulikorvid.

Joosep: No mis ma sullõ ummuku ütli! Seo om perädü rikas talu . Tan om mõnõl pojal viil
naanõ võtmalda. Taha tulõ kindladõ viil tagasi tulla.

Liisu: „Mõnistõn kinksevä sandi vanastõ noorõlõ perrele kivileevä vai kivikuklõ. Sõs es saa leib
konagi aidast otsa. Kivileibä hoiti riulinukan vai villäsalvõn nigani ku elupäivi lõpuni. Mi tõimi
teile kah kivikuklõ. Ja soovimi tele pikkä ja ilusat ellu. Ja nüüd tulõ kodu minnä süüvä tegemä.
Tast jagunõs mitmõs nädälis.“

Äraminekul lauldas: „Ku kungla rahvas kuldsõl aol“.

Lisa 7 Noorpaari saabumine

1. Hobune ning tema saatja Pille-Riin Sarv on peoks valmis.

2. Noorpaari sõit ametlikule registreerimisele Mõniste muuseumi

Lisa 8 Mõniste muuseumi õuel

1. Pruutpaari saabumine muuseumi õue

2. Pulmaliste ühispilt

Lisa 9 Mõniste Mürakarud ja Mehkarid

1. Laste rahvatantsurühm Mürakarud

2. Noorpaar ja Mürakarud

3. Noorpaar ja eakate klubi Mehkarid

Lisa 10 Kombetalitused auväravas

1. Rongkäik pulmamajja

2. Noorpaari saabumine pulmamajja

3. Kombetalitused auväravas: tite mähkimine

4. Kombetalitused auväravates, lehma lüpsmine, puude saagimine

5. Pruudi tõstmine üle kasuka

Lisa 11 Rahvamaja saalis

1. Saali kaunistus

2. Mõniste rahvamaja kapell

Lisa 12 Pulmasantide tegevused

SUMMARY

The current thesis has been written as a creative and practical diploma paper of a teacher on creative work and director of extracurricular activities at Viljandi Culture Academy of Tartu University.

The subject of the diploma work is Local wedding traditions at Mõniste between the two world wars, (1920-1940), and the usage of those today. The goal of the paper is valuing the cultural heritage of the locality – wedding traditions and passing them on to new generations.

2013 was the year of cultural heritage. Therefore, the author wished to concentrate on things which are important for her and the community. It is necessary to think how to pass on the heritage so that the younger generation could experience it, render sense to it and accept it. Everything we create today will become heritage tomorrow; a heritage needs acceptance, someone to accept it. So the topic of the current paper was studying local old wedding traditions and the introduction of customs of the first half of last century in a modern wedding.

The wedding ceremony built up on the old wedding traditions of Mõniste and organised according to the current diploma paper took place at Mõniste on April 26th 2014. The official registration also took place at Mõniste Museum, and the wedding party in the nearby community centre. It was a real wedding not a staged one.

Organising a wedding party was the first experience of its kind for the author of the paper. So was being an organiser of such important event for the young couple. The aim of the event was to value the wedding traditions as a cultural heritage of the vicinity, and to pass them on to the younger generation.

In order to fulfil the aim and to write the theoretical part of the diploma paper, the author read a lot of folk tradition and relied on the ideas of Marju Kõivupuu, a folk tradition researcher, issued in her article “The present situation concerning the wedding and burial customs.” The author used the knowledge and experience acquired during her studies at Viljandi Culture Academy of Tartu University, in order to organise a wedding ceremony which would follow the traditions of the first half of the 20th century – the years 1920-1940.

The author’s purpose was to describe the wedding traditions in the southern part of Hargla and Rõuge parish between the two world wars, 1920-1940; to analyse the event and to reflect on the practice proceeding from the experience.

The author finds that both the preparation and the actual ceremony were deserving the event. All the activities were reasoned, well performed and served the aims. The wedding party went on exactly as it was planned, including the nice sunny weather. Both the young couple and the wedding guests enjoyed it immensely. The members of the team rejoiced on the result of their work.

The author was motivated to organise so great an event by her interest in the old wedding traditions of her home region. The experiences and four years of studies at the Viljandi Culture Academy of Tartu University supported the realisation of her idea and encouraged her.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ave Saluorg, sündinud 26.02.1969,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
“Mõniste pulmad – kohalikud pulmatraditsioonid kahe maailmasõja vahel, aastatel 1920-1940
ja nende kasutamine tänapäeval” mille juhendaja on Külli Salumäe

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas
digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **20.05.2014**